

PSIHIČKA TRAUMA I ZLOPORABA DROGA MEĐU PRIPADNICIMA HRVATSKIH BORBENIH POSTROJBI

MARIN DEŠKOVIĆ

UDK 355.1(497.5)"1991/1995"-056.83:613.83
613.83-057.36(497.5)"1991/1995"

Studentski rad

Primljeno: 25.9.1998.

Prihvaćeno: 2.11.1998.

Sažetak

Rad se bavi temom korištenja droga, kao sredstava ublažavanja ratne traume, kod sudionika rata. Posebna pažnja posvećena je skupini vojnika koja je još prije stupanja u vojsku koristila droge (neki lakše, a neki i heroin), ali su zbog ratne traume osjećali veću potrebu sve do stupnja ovisnosti. Pošto se objavljeni podaci o povezanosti toksikološke ovisnosti i ratne traume nalaze pretežno u literaturi o američkim veteranima iz Vijetnamskoga rata (za koje je, uglavnom, karakteristično da su drogu probali na terenu), može se reći da je ova skupina koja je imala iskustva s drogama i prije rata svojevrsni specifikum Domovinskog rata: po završetku ratnih djelovanja ljudi iz ove grupe nisu promijenili okolinu (zbog defenzivnog karaktera rata), već su ostali dio istoga, u ovom slučaju narkomanskog miljea, te su problemi njihove ovisnosti potpuno drugačiji nego što su problemi američkih veterana iz vijetnamskih ratnih iskustava.

Ključne riječi: heroin, ovisnost, ratna trauma, komorbiditet, samomedikacija

1. Objašnjenje iskaza

U nekim tekstovima koji su se pojavili u tisku posljednjih godina i koji su načeli vrlo aktualnu temu posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP) kod veterana Domovinskog rata, na nekoliko mjesta spomenuta je i uporaba psihoaktivnih sredstava (droge i alkohola) kao sredstava samomedikacije kod traumatiziranih. Zbog nemogućnosti prikupljanja statističkih podataka koji bi pružili globalni uvid u razmjer ove pojave, bilo je moguće provesti samo kvalitativno istraživanje.

Podatke za ovaj rad prikupio sam analizom sadržaja radova koji su se bavili ovom temom, te sam intervjuirao 17 razvojačenih hrvatskih branitelja koji su prije, tijekom ili po završetku rata koristili ili još uvijek koriste narkotike. Prema njihovim iskazima, proživljena ratna trauma negativno je utjecala na njihove sklonosti ili ih je stvorila.

Autor je apsolvant novinarstva na Fakultetu političkih znanosti i student sociologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

2. Uvod

Problem ovisnosti o narkoticima vrlo je osjetljiv iz više aspekata; osoba koja bi javno priznala da je ovisnik bila bi zakonski sankcionirana i na određen način socijalno izopćena. Ukoliko je osoba koja koristi droge vojno lice, sankcije bi bile još teže, jer je ovisnost o drogama nedopustiva u vojsci, te bi takva osoba bila proglašena nesposobnom za vojnu službu.

Međutim, tijekom rata, pogotovo na njegovom početku, dok je HV još bio u ustroju, primarni kriterij bio je zaustavljanje srpske agresije, te se ponekad takvim slučajevima "gledalo kroz prste".

Da bismo razumjeli razloge uzimanja droga, moramo odrediti neke čimbenike koji su specifični za vojsku i rat. Rat predstavlja povećani psihofizički napor tijekom dužeg perioda u kojem je vojnik gotovo neprestano izložen životnoj opasnosti te zbog toga osjeća strah.

Za hrvatski Domovinski rat karakteristično je da su najteže, iscrpljujuće borbe vođene početkom rata zbog srpske premoći u teškom naoružanju i oklopno-mehani-ziranim postrojbama. Vojnici koje sam intervjuirao upravo to razdoblje smatraju najstresnijim. Kao izrazito iscrpljujuće borbe ispitanici su naveli i hrvatsko-bošnjački sukob u srednjoj Bosni gdje su, prema njihovim iskazima, vođene doslovno borbe prsa o prsa. Za to razdoblje jedan od ispitanika mi je rekao da je bilo najtraumatičnije i da je poslije njega stekao ovisnost o heroinu.

LARRY (pripadnik profesionalne, gardijske brigade, "A" klasifikacije): *To je bilo nešto posebno: ili mi ili oni. Nije bilo sjedi u zaklonu i čekaj. Stalno neka akcija. Ne bismo spavali po 3-4 noći.*

Svojevrсна prekretnica u intenzitetu vođenja borbi nastaje dolaskom UNPROFOR-a na ova područja; primirje je iskorišteno za dorađivanje ustroja HV-a i popunu postrojbi. Popuna je ujedno bila i promjena jednog dijela ljudstva te je veliki dio boraca razvojačen. Hrvatsku vojnu silu sačinjavali su do tada, uglavnom, vojnici s prilično slabom obukom. Važnost obuke vrlo je bitna i s psihološkog aspekta. Pored fizičkog naprezanja i drilla, vojna obuka je i svojevrсна psihološka priprema na uvjete ratovanja. Obukom stečena automatizacija potiče kod ljudi samopouzdanje i na taj način ih čini otpornijima na stres.

Ideja da se stres uvjetovan ratovanjem smanji kemijskim sredstvima stara je skoro koliko i organizirano ratovanje. Prvi poznati pokušaji datiraju još iz razdoblja oko 2000 godina prije osvajačkih pohoda Rima, kod nomadskih plemena Koyak i Wiros koja su živjela u stepama srednje Rusije. Vračevi tih plemena otkrili su da sastojak gljive *Amabita muscaria* djeluje kao snažan analgetik i depresor. Ovim sastojkom služili su se u vjerskim obredima, ali je ubrzo postao praksa prije odlaska u ratničke pohode. Koyaci i Wirosi su se razvili u izrazito uspješne ratničke zajednice.

U 13. stoljeću, križari su se sukobili s muslimanskim ratnicima koji su se nazivali *hashashini* zbog ritualnog pušenja hašiša. (Engleska riječ *assassain*-ubojica dolazi od riječi *hashashin*). Pripadnici ovog kulta ubojica koristili su hašiš koji bi u kombinaciji s vjerskom motivacijom od ovih ljudi stvarao ratnike koji su odlazili u samoubilačke misije.

U svojim spisima iz 16. stoljeća španjolski konkistador Pizarro spominje ritual žvakanja lišća koke (biljka od koje se pravi kokain) kod ratnika Inka.

U Prvome i Drugome svjetskom ratu ruskim vojnicima su davane kemikalije (proizvedene od biljaka) kako bi im smirile strah (Gabriel, 1987.:122-123).

U suvremenim ratovima (onima koji su vođeni poslije Drugoga svjetskog rata) situacija je izmijenjena. Zakonima o zabrani korištenja teških droga (u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća), gotovo svi narkotici, ukoliko nisu korišteni u medicinske svrhe, stavljeni su izvan zakona tako da više nije dolazilo do pojave masovne uporabe supstanci kao što je to bio slučaj kod Koyaka i Wirosa; možemo govoriti samo o pojedinačnim slučajevima samomedikacije što su vojnici provodili po svojoj volji.

Zatim, način vođenja rata se potpuno izmijenio. Dok je u vrijeme masovnih juriša uspjeh vojne taktike ovisio uglavnom o srčanosti vojnika, zbog ubrzanog razvoja vojne tehnologije suvremeno ratovanje zahtijeva i velike intelektualne sposobnosti, tako da supstance koje su se primjenjivale u prošlosti ne mogu naći svoje mjesto u modernom ratovanju.

Zabranom droga počelo je, međutim, cvjetati ilegalno tržište narkotika. Do pravog *booma* uporabe narkotika dolazi u Vijetnamskom ratu.

Američki vojnici uglavnom nisu bili motivirani za taj rat i nisu bili spremni na uvjete ratovanja u džungli protiv malih gerilskih skupina. U tijeku rata, u SAD je cvjetao antiratni pokret, te *hippy* kultura za koju je karakteristična uporaba droga. Vojnici su, za vrijeme svojih odmora, dolazili u susret s tom kulturom. Pored toga, u području u kojem je rat vođen (Indokina) domorodačko stanovništvo tradicionalno konzumira opijum; do konzumacije heroina, najpopularnijeg opijumskog derivata, mali je korak.

Kao što Slavko Sakoman u knjizi *Ratna psihologija i psihijatrija*, u poglavlju o ovisnostima primjećuje, najveći problemi javljali su se upravo zbog heroina, dok nije bilo zamjetnih teškoća zbog konzumacije kanabisa, halucinogena ili psihostimulativnih droga. Prema Sakomanu, najveći problemi nastaju baš zbog fizičke ovisnosti i stanja krize, odnosno fizičke potrebe za heroinom, što nije karakteristika ostalih, navedenih vrsta droga (Sakoman, 1992.:98-109).

Da bismo bolje razumjeli spregu ovisnosti i ratnog iskustva, moramo definirati tri moguće situacije:

- *Komorbiditet*, slučaj gdje ratna trauma pojača od prije prisutnu sklonost psihoaktivnim supstancama.
- *Samomedikacija*, slučaj u kome je ovisnost ili sklonost nastala isključivo kao posljedica ratne traume, bilo tijekom trajanja traume ili poslije zbog PTSP-a.
- *Apstinencija*, slučaj u kome je ratno iskustvo bilo povod prekidu ovisnosti.

U tekstu koji slijedi obradit ćemo navedene slučajeve.

3. Komorbiditet

Za određeni broj slučajeva u kojima je zbog psihotraume proživljene u ratu stečena ovisnost o heroinu, karakteristična je ranija sklonost konzumiranju psihoaktivnih supstanci, kao preduvjet sticanja kasnije ovisnosti. U svim ovim slučajevima put prema korištenju droga vodio je preko alkohola; određeni broj osoba iz ove skupine probao je heroin i prije odlaska u vojsku.

IZJAVE

ADAM ("A"): *Počeli smo najprije sa cugom, išli bismo u Saloon, pa bismo prije popili bocu nečega. Recimo da si me mogao svrstati u onu skupinu koja pije vikendom. U srednjoj sam prvi put probao duvku (marihuana op. a.) i svidjelo mi se odmah prvi put, znaš da neke odmah ne pukne, ali meni se svidjelo prvi put, pa smo uz to naše cuganje počeli i pušiti travu. Heroin sam prvi put probao sa 18 godina. Samo na nos, I onda dugo nisam.*

LARRY("A"): *Travu pušim još od osnovne škole. Uvijek smo visili sa starijima, a oni su imali. Pa te koji put počaste, poslije i ti koji put središ, skupila bi se lova. Dop (heroin) sam prvi put probao sa 17, i to odmah na iglu. Nisam prvo šmrkao. I taj prvi put, to je bilo nešto najbolje...*

VICTOR ("A"): *Trava se pušila otkad znam za sebe, sa 16 sam prvi put probao kokain, donio ga je preko ljeta jedan prijatelj koji je živio u Njemačkoj. Prije toga sam još probao trip (LSD). Heroin sam probao čisto iz znatiželje: da ga usporedim sa kokainom, da vidim šta je bolje, kako radi...*

BOBBY (pripadnik pričuvne brigade, "R" klasifikacije): *Vidiš, ja u srednju školu nisam išao u rodnom gradu, nego u jednom drugom, tako da starci uopće nisu imali kontrolu nad mnom. Živio sam s prijateljem u sobi. Bilo je para, pa smo petljali sa svime i svačim. Pušilo se cijele dane (marihuana op. a.). Uzimali bismo sve čega je bilo: kokain, tripovi, bomboni (extacy), dop (heroin). U trećem srednje su me uhvatili, i to sa nešto malo dopa. Starci su saznali i vratili me doma.*

Sakoman upozorava na taj prvi korak, koji na neki način skida veo tabua s droge, što nužno ne znači da vodi u kasniju ovisnost, ali otvara put tome.

Pojava komorbiditeta karakteristična je kod osoba koje su preživjele traumatična iskustva poput ratnih. U Vijetnamskom ratu, gdje je prvi put dijagnosticiran posttraumatski stresni poremećaj (PTSP) kod vojnika koji su se vraćali iz rata, evidentiran je veliki broj ovisnika i uživalatelja droga. Prema statističkim pokazateljima više od 50 posto američkih vojnika je tijekom rata probalo kanabis, a više od 17 posto heroin. Ovisnost o psihoaktivnim sredstvima ustanovljena je u medicinskoj praksi kao jedan od dijagnostičkih kriterija za PTSP. Da bismo razumjeli odraz koje je anomično stanje koje prati svaki rat stvorilo na dijagram broja ovisnika o heroinu u Republici Hrvatskoj, moramo definirati neke odnose prije rata. Ako prihvatimo formulu biopsihosocijalnog pristupa o sklonosti ovisnosti kao o razlomku stresa i mehanizama otpora, treba analizirati život ovisnika prije stupanja u postrojbe, vidjeti njihov socijalni profil civila.

$$\text{RIZIK} = \frac{\text{Stres (u ovom slučaju izazvan ratom)}}{\text{Privrženost + vještine sučeljavanja + resursi}}$$

(Lalić i Nazor, 1997.:27).

Analiza statističkih podataka o skupinama kojima prijete najveći rizik od ovisnosti, pokazat će da je konzumiranje heroina primarno karakteristično za mlađu mušku populaciju urbanih sredina, što je u nekoliko hrvatskih gradova poprimilo značajke epidemije; na prvom mjestu su Split i njegovo šire područje (Kaštela, Solin, Trogir), zatim Pula, Zadar i Slavonski Brod.

U *Smrtopisima* Lalić i Nazorova navode neke karakteristike subkulturnih skupina u vrijeme ekspanzije heroina u Splitu. Mnoge subkulturne grupe bile su povezane ritualom sportskog navijanja. Kako navijačka subkultura nije bila profilirana u sebe je upijala razne subkulturne grupe. Iako se ovdje govori u kontekstu Splita, slične pojave možemo pratiti i u drugoj najvećoj hrvatskoj navijačkoj skupini zagrebačkim *Bad Blue Boysima* (BBB). Očigledno je da i u toj grupi imamo veliki postotak "rekreativnih" navijača, odnosno ljudi kojima je navijanje *hobby*, a ne "stil života". I za BBB je karakteristična konzumacija droge, mada ne u tolikoj mjeri heroina kao što se to dogodilo u Splitu.

Osim droge, navijačku subkulturu odlikuje i agresivno ponašanje, što bi moglo biti idealna podloga za profiliranje tipa ličnosti za koji se u slengu kaže *fajter*.

Još jedan element je bio karakterističan za hrvatske navijačke skupine, poglavito *Torcidu* i BBB: izražen osjećaj nacionalne pripadnosti koji bi dolazio do izražaja upravo na utakmicama protiv klubova sklonih tadašnjoj centralnoj vlasti. Moglo bi se reći da su dvije najveće hrvatske skupine navijača, *Torcida* i BBB, bile sredinom i potkraj osamdesetih svojevrstan nositelj nacionalne svijesti među mladima. Zbog pjevanja budnica, isticanja nacionalnih obilježja itd., bile su od strane saveznih vlasti često prozivane kao nacionalističke. Početkom srpske agresije veliki broj ovih mladića dragovoljno je stupio u redove HOS-a i ZNG-a. Moguće je da su teške droge upravo kroz navijačko pleme ušle u vojsku. I dio vojnika koje sam intervjuirao imao je iza sebe aktivnu navijačku prošlost. O razlozima dragovoljnog prijavljivanja naveli su sljedeće:

IZJAVE

ADAM ("A"): *Možda ti to sada zvuči isfurano ali u početku ti je to stvarno bilo zbog Hrvatske i ništa drugo.*

LARRY ("A"): *Neki su i išli da bi se ostavili heroina, neki da bi se dokazali starcima, ali najviše nas je išlo za Hrvatsku. Vidiš ja sam takav tip da ne mogu sjediti i gledati i ne raditi ništa.*

BOBBY ("R"): *Trebalo je i nešto napraviti sa sobom. Već sam imao frke sa žutim (naziv za heroin u slengu, op. a.), znaš stari te tlače itd. Ali tada je bila i drugačija situacija, vojska ti se nametala kao idealno rješenje.*

MIKE ("A"): *Napadali su moj grad, nisam imao izbora.*

Na početku rata, 1991. godine, ustroj Hrvatske vojske (HV) nije bio uobličen i dovršen, vladalo je stanje opće konfuzije. Zbog malobrojnosti branitelja, kao i zbog velikih zahtjeva koji su stavljeni pred njih u ratnim uvjetima, ovisnost o nekoj psihoaktivnoj supstanci, kao kriterij pri primanju u postrojbe HV-a i HOS-a, bio je manje značajan. I vojnici koje sam intervjuirao često spominju razliku u tretiranju njihovih "slobodnih aktivnosti" u prvim godinama rata i poslije.

IZJAVE

ADAM ("A"): *U početku smo ti mi svi bili dragovoljci tako da se to sve drugačije gledalo. Kada bi nas vidjeli sa jointom (cigareta punjena marihuanom ili hašišom, op. a.), malo bi nas zezali i to je to. Tada još nisam bio navučen na heroin. Hors ti je ipak druga stvar. U završnim akcijama 1995., situacija se već promijenila, to se strašno gledalo. Najviše problema pravili bi ti ako si imao baš frku s drogom.*

LARRY ("A"): Za joint ti se uglavnom gledalo kroz prste, ali kasnije se i to postrožilo, ali ako bi ti našli pribor (za konzumiranje heroina, op. a.), letio bi van.

Za ispitanike iz ove skupine karakteristična je pojava da su po stupanju u postrojbe ili smanjili ili potpuno prekinuli uporabu heroina, što je objašnjeno s više razloga. Većina njih spominje veliku domoljubnu motivaciju zbog koje su i stupili u vojsku i koju su pretpostavili potrebi za uzimanjem narkotika. Zatim, vojna obuka (pripadnici gardijskih brigada i drugih profesionalnih postrojbi morali su proći iscrpljujuću obuku); poznato je da se ovisnost može smanjiti ili povući ukoliko se ovisniku ili osobi sklonog uzimanju daje dovoljno sadržaja i motivacije. Komune za odvikavanje koriste tu metodu; veliki fizički napor kombiniran s višim motivom. Viši motiv u komunama predstavljaju vjera i Bog, a u ovom slučaju to može biti domoljublje.

Poslije razdoblja obuke uslijedilo je razdoblje terena. Vojnici su svoju apstinenciju objasnili nečim što bi se moglo nazvati "adrenalinom", odnosno fazom intenzivnih psihičkih aktivnosti, tako da je osoba bila stalno nečim zaokupljena i svjesna činjenice da o tome ovisi njezin život.

IZJAVE

ADAM ("A"): Za vrijeme obuke samo pumpaš da stekneš automatizaciju, ali u principu je dosadno za mozak. Na terenu ti zna biti naporno i fizički, ali u principu imaš kondicije više nego što ti treba, ali zato je jako psihički naporno. Kada sve to prođe i odeš kući, uzmeš da bi se relaksirao i smirio živce.

LARRY ("A"): Na terenu ti ne treba, dovoljno ti je ono što ti daje tijelo. Vjeruj mi nema te droge kao što je adrenalin.

MIKE ("A"): Nikad nisam uzimao pred akciju. Sporije reagiraš, a u akciji ti to ne treba.

VICTOR ("A"): Borba ti je adrenalinski šok, prve dvije-tri minute si mrtav od straha, a onda ti dođe adrenalin.

Problemi održanja apstinencije nastajali su prilikom dužih pauza i odlazaka kući. Osoba bi se vratila u istu sredinu, ponovo došla u kontakt s heroinom, samo bi ovaj put imala povećanu potrebu, tražeći u drogi relaksaciju od proživljene ratne traume, tako da bi došlo do klasičnog komorbiditeta, odnosno pogoršanja sklonosti što u slučaju heroina vodi u ovisnost.

Ukoliko bi se vojnici vratili u postrojbe, a još nisu postali ovisnicima, ponovo bi uspostavljali apstinenciju, ali naravno svaki put sve teže. Ako bismo ovakvu vrstu pojave "isprekidanog" komorbiditeta uzeli za pravilo, skupina s vrlo visokim rizikom bili bi razvojačeni branitelji koji su i prije rata posjedovali sklonost ka drogi.

I vojnici koje sam intervjuirao govore da najveća opasnost prijeti po izlasku iz vojne službe, odnosno kada prestaje efekt adrenalina, a često nastupaju simptomi PTSP-a.

IZJAVE

ADAM ("A"): Problemi su počeli po završetku borbi, bili smo još u uniformi pola godine, ali nismo radili - ništa. Sjedili bismo u vojarni. Počeo je malo na površinu izlaziti i PTSP. Svadali smo se oko nekih beznačajnih stvari. Ne možeš vjerovati za tim, koji je bio tako kompaktan.

LARRY ("A"): Ljudi jednostavno ne mogu podnijet monoton život. Navikli su na akciju. Cijeli dan sjediš doma i primaš mirovinu, a posla nema. Postaneš živčan pa uzmeš.

MIKE ("A"): Probude ti se stare navike, ne moraš više biti čist. Polako se hoćeš smirivati.

Andrew W. Meisler s univerziteta Yale, koji je svoje studije radio na osnovu iskustva američkih veterana iz Vijetnama, napominje da je za dijagnosticiranje moguće ovisnosti kod žrtava ratne traume neophodno uvažavati sljedeće:

1. Ovisnost je povezana sa vlastitim fizičkim i psihološkim posljedicama koje mogu zasjeniti traumu.
2. Uzimanje supstanci stvara lažnu sliku o reakcijama traumatiziranoga.
3. Sredstva koja ovisnik koristi mogu proizvesti nuspojave s lijekovima koji se koriste u tretmanu PTSD-a.

Meisler je također svjestan problema dijagnosticiranja nečije ovisnosti ili sklonosti, ako se radi o ilegalno nabavljenim supstancama. Tri klasične metode: samoprijavlivanje, testovi tipa "uzimate li..." i toksikološka pretraga urina ne mogu se primjenjivati adekvatno i ne daju točnu sliku o razmjerima broja ovisnika kod ratnih veterana.

4. Samomedikacija

U skupinu samomedikacije spadaju osobe koje su uzimanje droge ili ovisnost o njoj stekle tijekom trajanja ratne traume ili poslije, ali je proživljena trauma bila neposredan uzrok uzimanju droge.

Veliki broj takvih slučajeva prisutan je među američkim vojnicima koji su se borili u Vijetnamskom ratu. Za ovu skupinu nije sa sociološkog stajališta bitno iz kakve su sredine pojedinci potekli, jer su prvi kontakt s drogom ostvarili na terenu. Ipak, ne treba smetnuti s uma slučajeve gdje sklonost prema alkoholu potencira sklonost prema nekoj drogi. "Teren" sam po sebi predstavlja i specifični milje sa svojim vlastitim zakonima i sustavom ljudske interakcije. Odnosi između vojnika su prilično otvoreni jer su pojedinci svjesni činjenice da ovise jedan o drugome. Zato možemo govoriti o vrlo homogenim i kompaktnim skupinama ljudi. U takvoj okolini mehanizmi ponude i potražnje droge djeluju slobodnije, a zbog stresa ljudi su izloženi većem riziku da drogu i uzmu.

U slučajevima kada samomedikacija počinje tijekom traume, potrebno je uočiti neke pravilnosti. U blažem slučaju, prestankom trajanja borbe i straha, prestaje i potreba za samomedikacijom (najčešće nekim depresorom). Za ovakav slučaj ne možemo reći da je postojalo kontinuirano samomediciranje nego tek povremeno uzimanje kako bi se potisnuo strah prije akcije.

IZJAVE

LARRY ("A"): Bilo je onih koji bi imali piz baš za akciju, samo malo, čisto da se smanji strah, a inače uopće nisu uzimali.

MIKE ("A"): Bilo je rekreativaca koji bi uzimali prije borbe kao neki ritual. Ali ja nisam. Dop ti smanji strah. Strah je dobra stvar ali ako pređe u paniku, onda se gubiš.

Ukoliko su ove samomedikacije tipa "suzbijanje straha" provedene heroinom, može se stvoriti fizička ovisnost. Slično se može dogoditi ukoliko osoba počne uzimati heroin poslije rata, kao samomedikaciju za probleme psihičke naravi kao što je PTSP.

Meisler koji je proučavao upravo vojnike iz Vijetnamskoga rata kod kojih se ovisnost razvila ili tijekom ili poslije rata, uočio je da se u takvim slučajevima ovisnost često može uspješno liječiti, i da se ovisnost povlači paralelno sa simptomima PTSP-a. Tijekom Domovinskog rata postojali su i slučajevi samomedikacije nekom drugom drogom, zbog različitih željenih efekata. Da bismo bolje razumjeli razloge medikacije nekom drogom, moramo vidjeti njezino djelovanje.

Na prvom mjestu treba spomenuti pušenje indijske konoplje (kanabis), koja je zbog rasprostranjenosti i blagog učinka bila najčešće upotrebljavana droga. Od psihostimulansa najčešće su u uporabi bili amfetamini (*speed* u slangu), koji imaju svojstvo da čovjeka dugo drže budnim, što u kontekstu ratovanja može jako dobro poslužiti. Kokain se zbog svoje skupoće i kratkog djelovanja nije puno koristio. Prilikom razgovora sa vojnicima naišao sam i na slučajeve samomedikacije LSD-om, što je objašnjeno potrebom da se ostane budnim što duže.

5. Slučajevi trajnog prestanka ovisnosti

Slučajevi da je ovisnost o heroinu prestala zbog odlaska na ratište imaju više uzroka. Ponekad je sam odlazak u vojsku bio motiviran željom da se prekine ovisnost, pa je to uz volju ovisnika da se podvrgne stezi koja postoji u vojsci, vodilo do apstiniranja. Ukoliko je osoba imala vrlo čvrstu volju, apstinencija bi se održala i povratkom osobe u prvotni milje.

Često su se ovisnici i podvrgavali programima skidanja od ovisnosti, kao što je metadonski program itd. Za ovu skupinu bitno je da su jako skloni povratku na stare navike, pa ih treba nadzirati, davati im određene sadržaje aktiviteta. Treba po svaku cijenu spriječiti "pad adrenalina". Ukoliko bi apstinencija bila narušena, stare navike mogle bi se javiti većim intenzitetom nego ranije, odnosno došlo bi do komorbiditeta.

6. Zaključak

Psihoaktivne supstance (droge i alkohol) stalan su pratilac ratovanja zbog stresa i straha koje ta aktivnost stvara kod ljudi. Kao i u svakom sukobu do sada, bilo ih je i u hrvatskom Domovinskom ratu. Za razliku od Vijetnamskoga rata u kojemu je jedan od uzroka konzumacije bila nemotiviranost vojnika za taj rat, kod nas imamo fenomen pojave jake domoljubne motivacije kod narkomana, što se u pravilu kosi s psihom klasičnog narkomana. Korijeni nacionalne motivacije kod djela ljudi koje sam intervjuirao datiraju iz njihovih navijačkih dana, ali besmisleno je uvjetovati nečiju kasniju ovisnost njegovim ranijim asocijalnim ponašanjem što je karakteristika navijačkih skupina. Očigledno je da postoji određeni tip ljudi koji posjeduje "glad za adrenalinom", i koristi heroin kao substitut za taj adrenalin, dok je drugi tip ljudi koristio heroin upravo da se potisne "adrenalin", odnosno smanji strah.

LITERATURA

- Čolović, Ivan (1995.) "Od Delija do Tigrova" *Erasmus* (10).
- Gabriel, Richard (1987.) *Nema više heroja: Ludilo i psihijatrija u ratu*. Zagreb: Alfa
- Kebo, Ozren (1995.) "Horde zla i Manijaci" *Erasmus* (10).
- Lalić, Dražen (1995.) "BBB i Torcida" *Erasmus* (10).
- Lalić, Dražen (1993.) *Torcida: pogled iznutra*. Zagreb: AGM.
- Lalić, Dražen i Mirjana Nazor (1997.) *Narkomani: smrtpisi*. Zagreb: Alinea.
- Marojević, Igor (1995.) "Varvari i New Barbarians" *Erasmus* (10).
- Prnjak, Hrvoje (1997.) *Bad blue boys: prvih deset godina*. Zagreb: Marjan Express.
- Sakoman, Slavko (1992.) "Ovisnost o drogama (narkomanija)". U: Klein, E.(ur): *Ratna psihologija i psihijatrija*. Zagreb: Glavni sanitetski stožer RH, Str. 98 - 111.
- Žanić, Ivo (1995.) "Navijači i rat" *Erasmus* (10): 50-62.

PSYCHICAL TRAUMA AND ABUSE OF DRUGS AMONG CROATIAN COMBAT SOLDIERS

Marin Dešković

Summary

The paper considers the use of drugs as a means to alleviate the war trauma for those who took part in the war. Much attention has been paid to group of soldiers who started using drugs before they joined the Army (some used soft drugs some heroin). Due to war trauma they started to feel greater need up to the point of addiction. Since the data on the relationship between toxicological addiction and war trauma can mainly be found in the literature concerning Vietnam war veterans (their prevailing characteristic is that they started using drugs in the field) we could say that this group, with its pre-war drugs experience, is the specific of the war in Croatia. After the war operations terminated the members of this group did not change their environment (due to defensive character of the war). They remained a part of the narco-scene. This is why the problems connected with their addiction are completely different from the problems of US veterans who went through Vietnam war.

Key words: heroin, addiction, war trauma, comorbidity, self - medication